

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра соціальної допомоги та практичної психології

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а   р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Нейропсихологічна діагностика перцептивно-когнітивних функцій дітей молодшого шкільного віку»
«Neuropsychological diagnostics of perceptual and cognitive functions of primary school (aged) children»

Виконала: студентка заочної форми навчання
спеціальність 053 Психологія

Кувшинова Юлія Сергіївна

Керівник д-р.біол.н., проф. Псядло Е.М.

Рецензент к. політ. наук, доцент кафедри соціальної роботи Хлівнюк Т.П.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 4 від 22 листопада 2018 р.

Захищено на засіданні ЕК

протокол №   від   2018 р.

Оцінка   /   /
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

                                   Псядло Е.М.
(підпис)

                                   Якупов В.А.
(підпис)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1. Проблема локалізації вищих психічних функцій. Теорія системної динамічної локалізації вищих психічних функцій.....	6
1.2. Основні нейропсихологічні поняття.....	10
1.3. Концепція О.Л. Лурії про три функціональні блоки мозку.....	14
1.4. Формування вищих психічних функцій у дітей.....	23
Висновки до 1 розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ.....	31
2.1. Методологія і етапи проведення діагностики.....	31
2.2. Опис стимульного матеріалу.....	52
2.3. Основні нейропсихологічні фактори, що досліджуються.....	53
Висновки до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЦЕПТИВНО-КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У РАМКАХ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ...	56
3.1. Опис основних шкільних труднощів дітей молодшого шкільного віку.....	56
3.2. Проведення нейропсихологічної діагностики та аналіз результатів дослідження.....	57
Висновки до розділу 3.....	68
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Молодший шкільний вік є дуже важливим та відповідальним періодом у житті дитини. Це перехід до іншого соціального середовища, а також від ігрової діяльності до навчальної. **Актуальність** теми пов'язана із тим, що вищі когнітивні психічні функції активно розвиваються саме у цьому віці, який є сензитивним періодом для їх розвитку. Також за останні роки виросла актуальність проблеми психічного здоров'я дітей у зв'язку зі збільшенням кількості нервово-психічних та соматичних хвороб, а також різноманітних функціональних розладів.

Шкільні труднощі бувають різними та можуть мати різноманітні причини. Велика кількість труднощів виникають через те, що батьки віддають до школи дітей, які ще не готові до навчання через свій хронологічний вік. Зважаючи на те, що більшість функцій необхідних для успішного навчання у школі формується близько семи років, діти ні у п'ять, ані у шість років фізіологічно не готові до шкільного навчання.

Такі діти не можуть швидко та легко адаптуватися навіть при наявності внутрішнього бажання, високому рівні мотивації на навчання та належному стані здоров'я. Також, зважаючи на те, що найпопулярнішими розвагами серед більшості дітей є комп'ютерні ігри, ігри на планшеті та інших гаджетах, зростає кількість розгальмованих дітей, із несформованою доволіною увагою та труднощами у навчанні.

Є й інша сторона, коли дитина талановита, але через те, що вона надто розвинена в одній області, інші сфери можуть бути належно не сформовані, що також не сприяє швидкій шкільній адаптації.

Батьки часто вважають, що дитина ліниться і не хоче виконувати завдання, але дитина просто не може зробити якісь звичайні шкільні завдання.

Велику роль грають нейробіологічні причини, такі як органічна або функційна незрілість мозкових структур. Тому при вирішенні шкільних труднощів необхідним стає проведення нейропсихологічної діагностики. Цей

метод дослідження допомагає зрозуміти як працюють вищі психічні функції у дитини, а також виявити зони головного мозку, які сформовані недостатньо або не сформовані взагалі.

Нейропсихологічна діагностика передбачає проведення спеціальних проб, що мають за мету отримати якісну та кількісну характеристику стану вищих психічних функцій та встановлення зв'язку виявлених особливостей із функційним станом окремих зон головного мозку.

Нейропсихологія дуже активно займається вивченням проблем діагностичної, профілактичної та корекційної роботи з дітьми, які мають шкільні труднощі. Використання нейропсихологічних методик у закладах освіти зможе розширити можливості вчителів забезпечити дітям індивідуальний підхід до навчання, що безумовно покращить їх успішність у школі.

Об'єктом дослідження психічні процеси дітей молодшого шкільного віку.

Предметом дослідження є нейропсихологічний підхід до вивчення перцептивно-когнітивних функцій дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – теоретичний огляд та емпіричне дослідження особливостей перцептивно-когнітивних функцій молодших школярів, порівняння актуального стану вищих психічних функцій хлопчиків та дівчинок.

Завдання:

1. Проаналізувати нейропсихологічну літературу за проблемою дослідження.
2. Підібрати необхідний діагностичний матеріал, що відповідатиме віковим вимогам.
3. Провести нейропсихологічне дослідження перцептивно-когнітивних функцій.
4. Проаналізувати отримані результати та порівняти показники хлопчиків та дівчат.

Гіпотези:

1. Використання результатів, отриманих під час нейропсихологічної діагностики допоможе виявити функціональні зони, які сформувалися недостатньо або не сформувалися взагалі, що могло стати причиною шкільних труднощів.

2. Аналіз результатів допоможе виявити чи є відмінності у розвитку вищих психічних функцій хлопців та дівчат.

Практична цінність роботи полягає у тому, що спеціалісти, вчителі та батьки отримають інформацію, на основі якої зрозуміють істинні джерела шкільних труднощів дітей і зможуть їм допомогти завдяки нейрокоррекційним методикам.

Методи дослідження. Під час написання дипломної роботи я використовувала різноманітні теоретичні та емпіричні методи дослідження, а саме:

1. Теоретичний аналіз нейропсихологічної літератури.
2. Бесіда.
3. Спостереження.
4. Порівняння.
5. Вимірювання.
6. Аналіз та узагальнення матеріалу зібраного під час дослідження.

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 80 найменувань, 10 додатків, 10 гістограм, 12 малюнків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проблема труднощів навчання в сучасній нейропсихології розглядається як проблема взаємодії мозкового, фізіологічного, психологічного та соціального рівня, тому що початок розвитку вищих психічних функцій лежить в соціальному середовищі, а не всередині мозкових структур.

При цьому незаперечний факт взаємодії і взаємовпливу розвитку ВПФ і їх мозкового субстрату, що підкоряється принципам динамічної хроногенної системної локалізації ВПФ, дозрівання мозку «знизу вгору», ієрархічності і гетерохронності локалізації, поступової латералізації і системної локалізації ВПФ.

Нейропсихологічні причини виникаючих труднощів в навчанні можуть бути дуже різними. Зарубіжні і вітчизняні вчені багато зробили для вирішення цієї проблеми. Нейропсихологическая діагностика в даний час дозволяє диференціювати симптоми порушень розвитку вищих психічних функцій і носить не тільки загальнотеоретичне, але й прикладне значення. Провідне місце в ній займає метод «синдромного аналізу», розроблений О.Р. Лурія, заснований на системному психологічному аналізі і дозволяє визначити стан структури тієї чи іншої функції, взаємозв'язок і взаємовплив одних вищих психічних функцій на інші.

Нейропсихології вдалося охарактеризувати тенденції незрілості мозкових структур дітей, ґрунтуючись на концепції Лурія про три функціональні блоки мозку. Вони виявили зв'язок порушення мислення з порушеннями сприйняття й мови, а також з функціональними особливостями міжпівкульна асиметрії.

Дослідження показали, що в програмах і методах навчання в школі необхідно враховувати зв'язок розвитку психічних процесів у дитини з розвитком мозку, його хроногенними і динамічними закономірностями.

Як видно з огляду робіт зарубіжних і вітчизняних психологів, всі вони дотримувалися думки про необхідність нейропсихологического підходу до

проблеми труднощів навчання в школі: нейропсихологічне обстеження дітей, диференціація збережених, добре розвинених ланок вищих психічних функцій від слабших, побудова стратегії і тактики корекційних або реабілітаційних впливів, спостереження за динамікою змін у розвитку.

На жаль, не завжди батьки, педагоги, шкільні психологи та медики можуть припустити реальну причину навчальних труднощів дитини і вжити ефективних заходів для її локалізації, надати своєчасну допомогу в розвитку психічних процесів, підтримати рівень самооцінки. Відбувається це через їх недостатню компетентність у питаннях дитячої нейропсихології, через зниженою критичності і через брак фахівців клінічної психології та спеціальних освітніх установ, особливо у віддалених від великих міст населених пунктах. Дуже часто сім'ї таких дітей відчувають матеріальну скруту і не можуть навчати дитину далеко від місця проживання.

Тому труднощі навчання, які ростуть на ґрунті функціональних порушень, являють собою, перш за все, соціально-економічну проблему.

Виявлення ступенів розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, визначення їх готовності до подальшого навчання дуже важливо. І чим точніше буде проведено діагностика дітей, чим швидше і правильніше буде розроблений і проведений комплекс корекційних робіт, тим більше вірогідності розвинути психічні пізнавальні процеси і підвищити успішність дітей у навчанні.

У відповідності до задач роботи було проведено теоретичний аналіз особливостей розвитку вищих психічних функцій дітей молодшого шкільного віку та огляд нейропсихологічної літератури за темою дослідження. Як результат можна стверджувати, що:

1. Вищі психічні функції здійснюються завдяки тому, що різні зони кори мозку взаємодіють між собою, також працюють разом та є функціонально високо диференційованими. Вони не можуть здійснюватися якимось одним «мозковим центром».

2. Завдяки поняттю про системну локалізацію є можливість проаналізувати порушення функції, а також знайти засоби та можливості для її відновлення.
3. Нейропсихологічна діагностика – це дослідження дітей, які мають функціональні або органічні незрілості, що впливає на їх здатність до навчання та на їх поведінку, яке проводиться за допомогою нейропсихологічних проб.
4. Аналіз особливостей будови і функціонування трьох функціональних блоків мозку дозволяє припустити, що кожна форма свідомої діяльності завжди є складною функціональною системою і здійснюється, спираючись на спільну роботу всіх трьох блоків мозку, кожен з яких вносить свій внесок в забезпечення за все психічного процесу в цілому.
5. Формування мозку проходить знизу вгору та справа наліво, тобто, спочатку розвиваються ствольні структури, лімбічна система, далі права півкуля, за нею – ліва півкуля, лобні долі, які продовжують формуватися й після виходу з молодшого шкільного віку.

Здійснення емпіричної часті роботи дозволило підтвердити припущення про те, що деякі діти мають незрілість певних мозкових структур, а також дослідити різницю між показниками хлопчиків та дівчат.

В результаті можемо виділити такі висновки:

За результатами проведеного емпіричного дослідження можна зробити такі висновки. У більшості проведених проб показники дівчат є кращими за показники хлопців. Це пов'язано із тим як зріють структури їхнього мозку. Їх сприйняття світу є достатньо різним. Низкі результати хлопців могли бути пов'язані із тим, що участь у дослідженні також приймало 3 хлопця із затримками психічного розвитку, 1 хлопчик із дизартрією та ще один із синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю, і лише 1 дівчинка із затримкою психічного розладу (відносно медичних документів).

Показники у таблиці Шульте, що вказують на нейродинамічне зниження у хлопців можна дослідити у інших пробах, тому що нейродинамічний фактор впливає на всю психічну діяльність дитини. У випадку надзвичайно низьких показників (надто довге виконання завдання) та у наявності інших показників, можна говорити про функціональну дефіцитарність стовбурових утворень мозку. Можуть спостерігатися дефекти реципрокних сенсомоторних координації та динамічного праксису. Фрагментарність сприйняття сюжетних картинок. У мнестичній сфері виявляються виступаючі на перший план дефекти вибіркості пам'яті незалежно від її модальності. Виявляє себе також несформованість і збіднення самостійної мовної продукції з великою кількістю вироблених «штампів» і аграмматизмов. При цьому функціональний статус правої півкулі можна позначити як вдруге дефіцитарний. Ліва ж півкуля, функціонально розвивається як би в умовах постійного «обкрадання», адже вектор функціональної активації спрямований справа наліво, демонструє не просто свою недостатність, а дефіцит третього порядку по відношенню до функціонального статусу стовбурових утворень правого півкулі.

Також за результатами дослідження можна говорити про функціональну несформованість у деяких дітей лівої скроневої області. Відмінною рисою синдрому несформованості скроневих структур лівої півкулі є ізольовані труднощі в звукорозрізненні і, як наслідок, розумінні мови, що сприймається на слух. Решта психічних функції при цьому не виявляють будь-якої значної дефіцитарности. У скаргах на таку дитину часті посилення на те, що вчитель говорить дуже швидко, багато незрозумілих слів, а в класі завжди дуже шумно. Батьки ж відзначають, що іноді їм доводиться по кілька разів кликати дитини, перш ніж він відгукнеться і зрозуміє, що від нього вимагається.

Для дитини, у якого виявлено даний синдром, близькі за звучанням слова можуть звучати однаково. Така дефіцитарність звукового диференціювання буде призводити до зниження смислового розрізнення.

При читанні виявляються літеральні парафазии, труднощі в розстановці наголоси в слові. Однак читання залишається в рамках цього синдрому найбільш збереженою мовною функцією. Письмова мова порушується більшою у разі несформованості фонематичного слуху дитини. Його зошити можуть бути повними різноманітних помилок: замінами по м'якості-твердості, глухість - дзвінкості, помилками в ненаголошених голосних, рідше - пропусками букв.

Також за результатами дослідження, можемо говорити про функціональну несформованість у деяких дітей правої півкулі. В першу чергу при функціональній несформованості правої півкулі виявляють себе недостатність просторових уявлень і порушення порядку відтворення слухового і зорових еталонів на сліди пам'яті. Характерно, що в слуховій модальності порушення порядку, як правило, має місце поряд з правильним відтворенням запам'ятовуються слів. В більшості випадків актуалізуються слова-асоціації: наприклад, в тесті «10 слів» замість слова дрова-сокира. Мова і мислення можуть залишатися в межах нормативних показників. Однак в ряді випадків ці процеси мають підкреслено «дорослий», штамповий відтінок з великою кількістю інтонаційно-мелодійних і жестомімічних компонентів. Первинна просторова недостатність шкідливо позначається на ефективності письма, рахунки і читанні в тій їх частині, яка базується на оптико-просторовому факторі.

Практична значимість роботи визначається тим, що в ній проаналізоване як основні труднощі дитини в школі можуть бути пов'язані із незрілістю різних структур мозку, що надасть змогу батькам та вчителям дослідити цей взаємозв'язок і зробити певні висновки. Також надається порівняльний аналіз показників хлопчиків та дівчат, що також показує різницю між актуальним станом їх психічних функцій.

Перспективою подальшого дослідження являється нейропсихологічна діагностика в інших вікових групах, а також дослідження методів нейрокорекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохин П.К. Биология и нейрофизиология условного рефлекса. М.: Медицина, 1953. – 546с.
2. Анохин П.К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем. М.: Наука, 1971 – 62 с.
3. Анохин П.К. Общие принципы компенсации нарушенных функций и их физиологическое обоснование Труды научной сессии по дефектологии. М.: Изд-во АМН СССР, 1958.
4. Ахутина Т.В. Нейролингвистический анализ динамической афазии. М.: Теревинф, 2003. – 143 с.
5. Ахутина Т. В., Пылаева Н. М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход. – СПб.: Питер, 2008. 320 с.
6. Ахутина Т.В. Пылаева Н.М. Диагностика развития зрительно-вербальных функций. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений – М.: Академия, 2003. – С. 12-13.
7. Аюшеева Т.А., Сапрыгин А.Е., Савостьянов А.Н., Степанова В.В. Поведенческие и ЭЭГ-реакции младших школьников на вербальные стимулы с различной эмоциональной окраской и условием собственного или навязанного выбора // Социальная психология и общество. 2017. Том 8. № 4. С. 72–90. doi:10.17759/sps.2017080406.
8. Бабенко В.В., Явна Д.В. Метод изучения межполушарной асимметрии мигания внимания // Экспериментальная психология. 2017. Том 10. № 3. С. 5–15. doi:10.17759/exppsy.2017100301.
9. Балашова Е. Ю., Ковязина М. С. Нейропсихологическая диагностика в вопросах и ответах. – М.: Генезис, 2012. – 260 с.
10. Балонов Л.Я., Деглин В.Л. Слух и речь доминантного и недоминантного полушарий. – Л.: Наука, 1976. – С. 99-115.
11. Бернштейн Н.А. О построении движений. М.: Медицина, 1974. – 254 с.

- 12.Бернштейн Н.А. Современные искания в физиологии нервного процесса. М.: Смысл, 2003. – 330 с.
- 13.Бизюк А. П. Компендиум методов нейропсихологического исследования. Методическое пособие. - СПб.: Речь, 2005. – 400 с.
- 14.Бизюк А.П. Основы нейропсихологии. – СПб.: 2001 – 293 с.
- 15.Блум Ф., Лейзерсон А., Хофстедтер Л. Мозг, разум и поведение. М.: Мир, 1988. – 248 с.
- 16.Брагина Н.Н., Доброхотова Т.А. Функциональные асимметрии человека. М.: Медицина, 1981. – 240 с.
- 17.Вассерман Л.И., Дорофеева С.А., Меерсон Я.А. Методы нейропсихологической диагностики. - СПб., 1997. – 303 с.
- 18.Визель Т. Г. Нейропсихологическое блиц-обследование. - М.: В. Секачев, 2005. – 24 с.
- 19.Визель Т.Г. Основы нейропсихологии. - М., АСТ, Транзиткнига., 2006.
- 20.Выготский Л. С. Развитие высших психических функций. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. 498с.
- 21.Выготский Л.С. Мышление и речь. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. 517с.
- 22.Выготский Л.С. Основы общей дефектологии. Дефект и компенсация. Собр.соч.,т.5. – М.: 1984 – 361 с.
- 23.Выготский Л.С. Психология и учение о локализации. Собр.соч., т.1, М., 1983.
- 24.Глоzman Ж.М. Количественная оценка данных нейропсихологического обследования. - М., 1999. – 249 с.
- 25.Глоzman Ж.М. Нейропсихология детского возраста: учебное пособие для студентов высших учебных заведений – М.: Академия, 2009. – 259 с.
- 26.Глоzman Ж. М. Практическая нейропсихология: помощь неуспевающим школьникам. – М.: Эксмо, 2010. –

27. Дерябин, В. С. Психология личности и высшая нервная деятельность. Психофизиологические очерки / В.С. Дерябин. - М.: Ленанд, 2016. - 202 с.
28. Доброхотова Т.А. Эмоциональная патология при локальных поражениях мозга. М., 1974. – 180 с.
29. Доброхотова Т.А., Брагина Н.Н. Функциональная асимметрия и психопатология очаговых поражений мозга. М.: Медицина, 1977.
30. Егоров А.Ю. Нейропсихология девиантного поведения. - СПб., 2006. – 224с.
31. Еремеева В.Д., Хризман Т.П. Мальчики и девочки - два разных мира. М., 1998. – С. 15-17.
32. Жаворонкова Л.А. Правши-левши. - М., Наука, 2006. – 222 с.
33. Карвасарский Б. Д. Медицинская психология. Л., 1982. – 896 с.
34. Киященко Н.К. Нарушения памяти при локальных поражениях мозга. – М., 1973. – 402 с.
35. Киященко Н.К., Московичюте Л.И. и др. Мозг и память. – М., 1975. – 80 с.
36. Клиническая психология учебник/Ред. Б. Д. Карвасарский. СПб.: Питер, 2002. 960 с.
37. Кок Е.П. Зрительные агнозии. – Л., 1967. – С. 29-33.
38. Корсакова Н.К., Микадзе Ю.В., Балашова Е.Ю. Неуспевающие дети: нейропсихологическая диагностика трудностей в обучении младших школьников. М.: Роспедагенство, 1997. – 215 с.
39. Корсакова Н.К., Московичюте Л.И. Клиническая нейропсихология М.: изд-во МГУ, 1988. – 47 с.
40. Корсакова Н.К., Московичюте Л.И. Подкорковые структуры мозга и психические процессы. М.: МГУ, 1985. – 119 с.
41. Котик Б.С. Межполушарное взаимодействие у человека. – Ростов-на-Дону, 1992. – 173 с.
42. Леонтьев АН. Обучение как проблема психологии // Вопросы психологии. 1957. №1. – С 45-60.
43. Лурия А.Р. и современная психология. М.: МГУ, 1982.

- 44.Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека, М., 1969, 2000. – 431 с.
- 45.Лурия А.Р. Нейропсихология памяти. М., т. 1, 1974; т.2, 1976. – С 12-13.
- 46.Лурия А.Р. Основные проблемы нейролингвистики. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. 252с.
- 47.Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2002. – 384 с.
- 48.Лурия А.Р., Выготский Л.С. Проблема локализации высших психических функций // Вопросы психологии. 1966. №5. – С. 99-102.
- 49.Максименко М. Ю., Ковязина М. С. Пособие для практических занятий по нейропсихологической диагностике. – М.: Теревинф, 1998. – С 13-15.
- 50.Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. – М.: 1998.
- 51.Методы нейропсихологической диагностики. Хрестоматия. Под ред. Е. Ю. Балашовой, М. С. Ковязиной. – М.: МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2009. – 528 с.
- 52.Микадзе Ю. В. Нейропсихология детского возраста: Учебное пособие – СПб : Питер, 2008. – 288 с.
- 53.Микадзе Ю.В. Нейропсихологическая диагностика способности к обучению // Вестник МГУ. Психология. 1966, 2, с.46-50.
- 54.Микадзе Ю.В. Атлас. Нервная система человека. Строение и нарушения - М.2001. – 79 с.
- 55.Микадзе Ю.В., Корсакова Н.К. Нейропсихологическая диагностика и коррекция младших школьников. М.: Интелтех, 1994. – 64 с.
- 56.Нейропсихологическая диагностика. Классические стимульные материалы. – 3-е изд. – М.: Генезис, 2012. – 84 с.
- 57.Нейропсихологический анализ межполушарной асимметрии мозга. М.: Наука, 1986. – С. 25-26.
- 58.Полонская Н. Н. Нейропсихологическая диагностика детей младшего школьного возраста. – М.: Академия, 2007. – 192 с.

59. Русецкая М. Н. Нарушения чтения у младших школьников. - СПб.: КАРО, 2007. – 193 с.
60. Семенович, А. В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза. Учебное пособие / А.В. Семенович. - М.: Генезис, 2015. - 480 с.
61. Сидоров П.И. и др. Введение в клиническую психологию. В 2-х томах. – М.-Екатеринбург.: 2000.
62. Сидорова О.А. Нейропсихология эмоций. - М., 2001. – 147 с.
63. Симерницкая Э.Г. Мозг человека и психические процессы в онтогенезе. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – 190 с.
64. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. — М.: ТЦ Сфера, 2003. — 288 с.
65. Тонконогий И. - М., Пуанте А. Клиническая нейропсихология. - СПб.: Питер, 2007. – 528 с.
66. Тонконогий И.М. Введение в клиническую нейропсихологию. Л., 1973.
67. Нейропсихологическая диагностика. Учебное пособие. Под ред. Е.Д. Хомской. М., 1994. – 993 с.
68. Хансон, Р. Мозг и счастье. Загадки современной нейропсихологии / Р. Хансон. - М.: Эксмо, 2011. - 654 с.
69. Хомская Е. Д. Нейропсихология. – СПб.: Питер, 2010. – 496 с.
70. Хомская Е.Д. Проблема факторов в нейропсихологии. //Хрестоматия по нейропсихологии. // Под ред. Е.Д. Хомской. – М.: 1999.
71. Хомская Е.Д. Роль лобных долей мозга в регуляции процессов активации. – М, 1971. – 382 с.
72. Хомская Е.Д. . Хрестоматия по нейропсихологии. Учеб. пособие / М.: изд-во Рос. психол. общества 1999.
73. Хомская Е.Д., Ефимова И.В., Будыка Е.В., Ениколопова Е.В. Нейропсихология индивидуальных различий. - М., 1997. – 281 с.
74. Цветкова Л. С. Методика нейропсихологической диагностики детей. – М.: РПА, 1998. – 128 с.

- 75.Цыганок А.А., Ковязина М.С. О специфике нейропсихологической диагностики детей. // Особый ребенок: исследования и опыт помощи. Вып.1. – М.: Теревинф, 1998. – с. 122.
- 76.Челышева М.В. Особенности нейропсихологических синдромов у детей с локальными поражениями головного мозга в разные возрастные периоды. Канд. дис. – М.: 2005.
- 77.Яблокова Л.В. Нейропсихологическая диагностика развития высших психических функций у младших школьников. Разработка критериев оценки. Канд. дис. – М.: 1998. – с. 126.
- 78.Hale JB, Semrud-Clikeman M, Fiorello CA. School Neuropsychology. New York: Guilford Press, 2016. P. 1-2.
- 79.Semrud-Clikeman M, Ellison PAT. Child Neuropsychology: Assessment and Intervention. New York: Springer, 2009. P – 2-3.
- 80.Wechsler D. Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence. San Antonio, TX: The Psychological Corporation; 1989. – P. 3-5.